

DURKÓ MÁTYÁS

SZOCIALISTA MŰVELTSÉG — ÉS EMBERESZMÉNY

Tudományos munka számára nincs izgalmasabb, ígéretesebb, de egyúttal nehezebb időszak, mint a nagy társadalmi változások, megújulások, minőségi ugrások kora. Világméretekben figyelni a gazdasági, politikai és kulturális élet jelenségeit, észrevenni változásait, felkutatni közöttük a mélyebb kapcsolatokat, mozgásuk törvényszerűségeit, fejlődésük irányát, felismerni azokat a sok-sok szállal megerősített összefüggéseket, melyek ez objektív társadalmi jelenségek és az emberek szubjektív sorsa, életcélja, jellemváltozása stb. között fennállanak, helyesen következtetni a további fejlődés szükségyszerű tendenciájára, és az abból folyó sajátosságokra, megkeresni a jelenségek pozitív alakításának, befolyásolásának lehetőségeit, útját, módszereit: ez a tudományos gondolkodás nagy próbája.

Marxista neveléstudományunk napjainkban éppen ez előtt a mérlegelő próba előtt áll. Most dől el mennyire képes a kapitalizmus általános válságának, a proletárforradalmaknak és a szocializmus világméretű megvalósításának, valamint a XX. sz. nagy technikai-természettudományos forradalmának a korát megérteni, mennyire képes ennek belső törvényszerűségeiből, tanulságaiból a szükséges nevelési eszményt, célokat meghatározó szervezeti formákat, nevelési folyamatot, módszereket módosító helyes következtetéseket levonni.

Most, amikor tanulmányunkban a szocialista műveltségeszmény sajátosságait szeretnénk meghatározni, s ezzel azt megkeresni: milyen jellemvonásoknak és lelki sajátosságoknak kell jellemeznie a jövő új típusú szocialista — kommunista emberét, akkor éppen neveléstudományunk e nagy feladatának egy — jelentőségében igen lényeges — részletproblémáját szeretnénk kibontani, s megoldását — tehetségünk szerint — megközelíteni.

Többet valóban nem ígérhetünk, és nem vállalkozhatunk teljességre sem, hiszen igen sok részletprobléma kimunkálása még a jövő kutatásának lesz a feladata.

I.

A keretek korlátozottsága miatt el kell tekintenünk attól, hogy az egyes korok műveltségeszményeinek történeti fejlődését részletesen megmutassuk. Központi fogalmának, az „általános műveltség”-nek a kialakulásáról, jelentésmódosulásáról, arról ahogy az egyes történelmi korok viszonyultak e fogalomhoz már Kiss Árpád tanulmánya¹ egyébként is megfelelő tájékoztatást adott.

¹ L. Kiss Árpád: Általános műveltség és iskola. Tanulmányok a neveléstudomány köréből (Bp. 1958) c. kötetben.

Gondolataiból most elég annyit kiemelni, hogy az általános műveltségnek az a humanisztikus felfogása, mely eredetileg a középkori „hét szabad művészet” tananyagának emberi gondolkodó-képességet, erkölcsi érzéket, értelmi készségeket és szokásokat nevelő jelentőségére épült, lényegileg — a feltörekvő polgárság érdekeit tükröző éles támadások ellenére — nálunk is a felszabadulásig, sőt alapvető elképzelésében egészen a közelmúltig tovább hatott.

Az is lényeges tanulság lehet a számunkra, hogy e középkori eredetű „általános műveltség” — koncepció ellen a feltörekvő polgárság indította az első jelentős támadást, s követelte — a saját gazdasági és osztályérdekeiből levont — új, reális műveltségesszmény megvalósítását, azt, hogy az „érdektelen”, nem hasznos tanulmányokat gyakorlati célú, a mindennapi életre felkészítő iskolázás váltsa fel. Ettől kezdve a humanisztikus és reális művelődési felfogás harca áttett formában a társadalmi osztályharc tükrözője lett.

Egy kor művelődési eszménye tehát sohasem pusztá spekuláció eredménye. Hogy milyen jellegű műveltséget kapjanak a társadalom tagjai, azt az osztálytársadalmakban mindig az uralkodó osztály érdekei s az osztályharc erőviszonyai döntötték el.

Szocialista műveltségesszményünk kifeformálódása, részletes tartalma sem íróasztal melletti „kigondolás” eredménye. Társadalmi gyakorlatunk, a szocializmus gazdasági, politikai, kulturális építésének a szükséglete, a tudományok és a technika rohamos fejlődése, az emberek új típusú társadalmi együttélése, munkája, az ifjúságunk előtt álló nagyszabású feladatok stb., mindezek szükség-szerűen követelték az elavult, régi műveltségesszmény, s az ennek megfelelő iskolázás felváltását egy szocialista nevelői céljainknak megfelelő új műveltség-koncepcióval, iskolarendszerrel, nevelő munkával.

Műveltségesszményünk egyes részletelemei, tartalmi vonatkozásai az új, szocialista társadalmi gyakorlat közben alakultak ki; mások viszont az évezredek legjobb művelődési hagyományok átvételéből és viszonyainknak megfelelő továbbviteléből nyerték mai formáikat. Szocialista műveltségesszményünk megfogalmazása is — hasonlóan ahhoz, amit ENGELS az erkölcsi elvek rögzítéséről mondott — lényegében a megismerésnek nem a kiinduló pontját jelenti, hanem a befejező összegződését, és annyiban igaz, amennyiben megfelel a szocialista társadalmi valóság érdekéből eredő igényeknek, gyakorlatnak vagy szükség-szerű tendenciáknak.

A modern technikai forradalom és a szocializmus építése művelődési követelményeinek a megértését új iskola reformunkban a rendkívül gondos útkeresés, ebben szocialista céljaink következetes érvényesítése jelzik. Műveltségesszményünk kimunkálása, a modern, szocialista ember legfőbb jellemvonásainak, sajátosságainak a felismerése és összegyűjtése is ugyanennek a nagy feladatnak a részproblémája.

A rész helyes szemléletéhez mindig az egész koncepciója vezet el. A szocialista művelődési reform és műveltségesszmény részletkérdései is helyes megvilágítást kaphatnak a kultúra — mint objektív társadalmi jelenség — modern szemléletéből. Eszerint helytelen csak létrehozott, befejezett művelődési javak, „alkotások” lezárt rendszerének tekinteni a kultúrát, hiszen annak lényegéhez éppen az tartozik, hogy állandó fejlődésben, mozgásban levő folyamat, az emberi felemelkedés számára értéket jelentő alkotások létrehozása, megújítása, felhasználása, tehát állandó emberi tevékenység.

Rá kell mutatnunk arra is, hogy — éppen e tulajdonságok miatt — a kultúra egyúttal az embereknek messze szétágazó kapcsolat-sora is, valami, ami összeköti az embereket, „közvetít” közöttük, ami szabályozza életüket, értékkel (széppel, jóval, igazzal, haszonnal, élvezetessel stb.) töltve be azt. Éppen ez jelenti a kultúra legfőbb társadalmi funkcióját.

Ennek a közvetítő funkciónak a legfőbb eszközei a társadalom és természet területén előzőleg létrejött kulturális javak, melyek éppen a közvetítés, élő emberekkel létrejött „viszony” révén őrzik meg eleveenségüket.

Előző korok javainak tehát azért van művelődési jelentőségük, mert ezek képezik az ember, az egyén kulturális környezetét, amibe beleszületik, amelyben él, amelyet átvesz és továbbfejleszt. Mert ezek a javak lényegileg követelményként szegeződnek a társadalomba beleszületett minden új egyénnel szemben: követelik elismerésüket, újra váló végiggondolásukat, továbbfejlesztésüket. Jelentősek ezek a kulturális javak másrészt azért, mert bennük testesülnek meg a társadalom eddigi élete folyamán létrehozott értékei, megszerzett tapasztalatai, eredményei. Tehát ezek biztosítják, hogy az emberiségnek ne kelljen az objektív világgal való harcát nemzedékről nemzedékre előről kezdeni. Ezek a művelődési javak jelzik az emberiség eddigi megtett kulturális útját.

Az oktatási reform fő kérdései ebben a koncepcióban jól megérthetők. Az osztályon kívüli társadalom megteremtéséhez, a termelési színvonal maximális növeléséhez, a világűr meghódításához stb. szilárd ismeretekkel rendelkező, sokoldalúan képzett, marxista—leninista világnézetű, kommunista erkölcsi alapon álló meggyőződéses emberre van szükség.

Az ember kifformálásának egyik legfontosabb eszköze: a növendék kapcsolatba hozása a társadalom eddigi leghaladóbb tapasztalatait közvetítő kulturális alkotásokkal. De a régi iskola és művelési eszmény erre már nem volt képes. Egyrészt, mert nem tartott lépést az emberiség fejlődésének legújabb eredményeivel, s megelégedett egy humanisztikus irányban fejlett, természettudományos—technikai vonatkozásban viszont elmaradt egyéniség nevelésével. Másrészt, mivel évezredek alatt az emberi tudás, a kulturális javak rendkívül megsaporodtak, és nem volt ereje ezek közül elejteni azokat, amelyek már csak az emberi megismerési tevékenység holt, régen meghaladott állomásait képviselték, így túlterhelte a felnövekvő nemzedéket. Ezzel együttjárt, hogy nem hagyhatott időt a múlt javainak alkotó elsajátítására sem, az egyén fejlődése a korszerűtlen és túlsúlyolt anyag csak lexikális elsajátítása miatt megrekedt. „A lexikálizmus, ahogy BENCZÉDY József helyesen megfogalmazta, saját ellentétébe csap át. Nem több, hanem éppen egyre kevesebb tudást eredményez.”²

Nagy fogyatékosága volt a régi iskolának az egyoldalú, túlnyomórészt elméleti jellegű oktatás, s a gyakorlati képzés elhanyagolása is. Így az iskola elszakadt az élettől, nem arra készített elő, nem adta meg az egyénnek az élet egy szakterületén azokat a szilárd ismereteket, készségeket és gyakorlati jártasságokat, amelyek ott a termelő munkához szükségesek lettek volna.

Az iskolareform szükségességének van még egy másik oldala is, melyet az előbb már részben érintettünk: *a túlterhelés miatt az iskola maga gátolta meg*

² BENCZÉDY József: Iskolareform és általános műveltség. Élet és irodalom, 1960. 50. sz. 6. old.

a gondolkodási képesség és készség kialakítását, képző, világnézetet megalapozó, esztétikai stb. nevelő feladatai megvalósítását.

A nyugati kapitalista társadalomban folyó reformvitákban ebből az első rész, a képző feladat elhanyagolása megfelelően kiemelődött. J. SÉRIEYX írta: „Az enciklopedikus, bemagolt ismerethalmaz nem is maradandó, nem is formálja a növendéket, semmire se jó!”³

LAUGIER, a Sorbonne tanára is kiemelten aláhúzza: „Nem az enciklopedikus ismerethalmozással, hanem az eleven gondolkodás fejlesztésével használunk az embernek.”⁴ Az iskolának a kulturális javak elsajátíttatásán keresztül megvalósuló értelmi képző feladatát helyes hangsúlyozni, de veszélyes, a szilárd ismeretek nyújtásának a kötelességét elhallgatva, túlhangsúlyozni ezt. A szocialista iskolának e kétoldalú oktatási feladatot egymást kiegészítve, támogatva kell megvalósítania. A szilárd ismeretek hiányában bizonytalan alapokra épített gondolkodó képességgel, illetve ezt alkotó készségek, jártasságok kifejlesztésével magával ugyanúgy nem érjük el céljainkat, mint a csak bemagoltatott lexikális ismeretekkel.

De pusztán az előző nemzedékek által létrehozott, kiemelkedő, haladó értéket képviselő kulturális javak alkotó elsajátítása sem nevel magában senkit a mai társadalmi feladatok megoldására alkalmas, szocialista emberre. A múlt művelődési értékei eszközökként használhatók fel a mai társadalomban benne élő, problémáit mélyen elemezni tudó, azt harcosan alakító pedagógusnak és gyermekközösségnek a kezében a további nevelői célok megvalósítására. Az előző nemzedékek által létrehozott és iskolai tananyagul szolgáló művelődési javaknak (művészeti alkotásoknak, tudományos eredményeknek stb.) e nevelői célkitűzések megvalósítása számára is megfelelő kereteket, lehetőségeket kell biztosítani, az iskolának tehát ennek a szempontnak is meg kell felelnie. „Biztosítanunk kell — írja BENCZÉDY József előbb idézett cikkében — a tanulók személyiségének formálását és megerősödését, tehát a megfelelő érzelmi és esztétikai ráhatásokat, a fizikai munka megszerettetését. Az erkölcsi nevelés szempontjainak is alapvető, tantervet és tananyagot meghatározó szerepet kell biztosítanunk. Gondoskodnunk kell, hogy a tantervi anyag alkalmas legyen olyan erkölcsi vonások kialakítására, mint a becsületesség, az őszinteség, a szülők, az iskola, a pedagógusok szeretete és megbecsülése, a társadalomban élő burzsoá erkölcsi vonások elutasítása.”⁵

Nem véletlenül foglalkoztunk részletesebben ezzel a problémával. Szocialista pedagógusaink és iskolareformunk igen lényeges felismerésének tartjuk azt, és cikkünkben is az éppen ezzel kapcsolatos elméleti kérdéseket szeretnénk elmélyíteni. A m i k o r ugyanis azt kutatjuk, *milyen jellemvonások és lelki sajátosságok ötvözeteként áll elő a sokoldalúan fejlett szocialista személyiség, és ezekből a vonásokból állítjuk össze műveltségisményünket, akkor egyúttal éppen az új iskolareform által követelt képzési és nevelési tevékenység részletes célkitűzését és feladatait határozzuk meg.* Arról adunk tehát képet, hogy milyen értelmi készségek, képességek kiformálására, milyen egyéb lelki sajátosságok és jellemvonások nevelésére kell törekednünk a tartalmilag megfelelően össze-

³ J. SÉRIEYX: Les lacunes de la formation générale. L'Éducation Nationale, 1959. 16. sz.

⁴ H. LAUGIER: Connaissances et connaissance. L'Éducation Nationale, 1959. 30. júl

⁵ BENCZÉDY József: Iskolareform és általános műveltség. Élet és irodalom, 1960. 50. sz. 7. o.

válogatott, új tananyagot alkotó művelődési javaknak a növendékekkel való elsajátíttatása közben.

A szocialista reformgondolatokban határozottan követelt képzési és nevelési feladatok megvalósításának szükségességét még egy vonatkozásban meg kell mutatnunk. Bár a polgári művelődési koncepciók is mindig hangsúlyozták az igazi műveltség nyitottságának a követelményét, azt, hogy az iskola elvégzésével semmi sem fejeződhet be, s tovább kell folytatódnia az egyén képzésének önművelés formájában, ennek ellenére (nagyobbrészt gazdasági, társadalmi és kulturális okokból) ez a kívánság a társadalom tagjainak nagy többségénél utópisztikus óhaj maradt. Lényegileg az ember élete két szakaszra különült: az iskolai nevelés, azaz az életre való felkészülés és a tényleges „élet”, a termelő és társadalmi munka szakaszára.

SUCHODOLSKY Bogdán professzor a felnőttművelés társadalmi alapjairól szóló kiváló tanulmányában⁶ határozottan kiemelte, hogy a technika és kultúra napjainkban tapasztalt rohamos fejlődési időszakában, s a szocializmus építésének azt a követelményét figyelembe véve, hogy a termelő és kulturális munkában egyaránt állandóan világ színvonalon kell maradnia, ezt a társadalmi gyakorlatot tovább fenntartani semmiképpen sem lehet. De ugyanerre mutatnak a szocialista iskolareform megoldási tendenciái is. Ma már a kultúra fejlődése olyan rohamos, hogy a legmodernebb iskolarendszer sem tud többet tenni annál, mint hogy bevezesse a gyermeket a kultúra legkülönbözőbb területeinek a tanulmányozásába, s ellássa azokkal az alapvető ismeretekkel, készségekkel, jártasságokkal, erkölcsi tulajdonságokkal és szokásokkal, amelyek a szocialista társadalomban az élet egy területén végzendő szakszerű munkához feltétlenül kellenek. Meg lehet kívánni, hogy ez a bevezetés mélységében és a mindenkor jelenig tartó terjedelemben lépést tartson a szaktudományok és technika legmodernebb fejlődésével. A jövőt illetően azonban nincs más választása, mint hogy a tanuló ismereteinek állandó kiegészítését, „modern” szinten tartását a termelő munkába állás utáni időszakra, a felnőtt korra állandó önképzési s továbbképzési feladatul hagyja.

Az iskola ehhez annyival tud hozzájárulni, hogy kialakítja a gyermekben önmaga állandó továbbképzésének s a kommunista önnevelésnek az igényét és azokat az alapvető képességeket, készségeket, jártasságokat, amelyek a feltétlenül szükséges alapot biztosítják ez önművelés számára. A szocialista társadalom viszont szervezetileg siet ez önkéntesen vállalt művelődés támogatására az önképzés igényének ébrentartásával, a lehetőségek biztosításával, s azzal, hogy a népművelés rendkívül sokrétű formákat tartalmazó tevékenységét egységes szocialista kultúrpolitikai és nevelési koncepció alá vonja, s ezzel azt szándékos neveléssé teszi. Így kiépíti a nevelésnek azt a hálózatát, mely az iskolai kötelező képzési formákkal indul, és a népművelés intézményeiben munkaidőn túl, önkéntesen vállalt tanulással vezet a legmagasabb szintig: a folyamatos, tudatos és tervszerű önművelésig és önnevelésig.

Visszatérve kiinduló gondolatunkhoz, azt kell tehát kiemelnünk, hogy a nevelés folyamatának és állandó szükségességének ez a modern felfogása még jobban aláhúzza az iskolai munka fentebb megmutatott, értelmi erőket képző és világnézeti, erkölcsi, esztétikai stb. nevelő feladatát. Most már azt is hozzá-

⁶ Bogdan SUCHODOLSKY: Speteczne podstawy oświaty dorosłych. Oświata i. kultura dorosłych c. gyűjteményes kötetben. Warszawa 1958. 22. o.

tehetjük az elmondottakhoz, hogy szocialista műveltségesszményünk, mint megvalósítandó nevelési cél és feladat a nevelés előbb elemzett mindhárom formáját érinti. Megmutatja, milyen műveltségű s magatartású legyen az új, szocialista ember, milyenné igyekezzünk őt az iskolai- és népművelésen keresztül alakítani, milyen célokat tűzzön ki saját maga is tudatos önnevelése elé.

„Az értékek (eszmények) problémája . . . olyan területe a filozófiának, amely szoros kapcsolatban van a politikával, a két rendszer harcával”, írja TUGARINOV leningrádi professzor most megjelent értékelméleti könyvében, majd így folytatja: „A társadalmi érték nemcsak valami létező, elért, hanem valami még el nem ért, de kívánt dolog is. Ezért az értékekről szóló tanítás bizonyos értelemben az ideálokról szóló tanítás is. Az eszmény fogalma viszont a marxista filozófiában konkrét történelmi tartalommal rendelkezik. Ezt nem absztrakt meghatározások, a világtörténelemnek az isteni gondviselés által való elrendezéséről szóló teológiai megfontolások útján és nem az emberi természet örök tulajdonságainak antropológiai keresése útján határozzuk meg. Az eszményeket az emberek alkotják a fennálló társadalmi viszonyok alapján, és kifejezik ezek az ideálok egy bizonyos társadalmi osztály objektív történelmi szerepét és reális céljait a társadalom fejlődésében.”⁷

Ezek a megállapítások teljesen érvényesek szocialista műveltségesszményünkre is. Azt, hogy legfőbb vonásai a szocializmus építésének gyakorlatából és igényéből eredtek, már fentebb érintettük. *Ez az eszmény* lényegileg a szocializmust és kommunizmust építő ember fejlődési perspektívája. De éppen ezért érvényes rá TUGARINOV első megállapítása is, az hogy *szoros kapcsolatban van a politikával, a két rendszer harcával, befolyásolja azt itt, az országhatárokon belül és kívül is a nemzetközi életben*. Ez ad a vele való foglalkozásnak különös jelentőséget.

Tudjuk, hogy a két világ-harca, a „ki kit győz le” kérdése kulturális-ideológiai területen még nem fejeződött be, nem zárult le egészen hazánkban sem. Szocialista műveltségesszményünk részletes kidolgozása azt jelenti, hogy ifjúságunk elé — ebben a harcban — pozitív jellegű eszményt, ideált tudunk állítani, egyrészt, hogy kikerülhesse a céltalanság, perspektívátlanság rettenetes veszélyét, másrészt hogy felvehesse magában is a küzdelmet a mai nyugati világ feléje áramló, magát „modernnek”, „időszzerűnek” mutató, lényegileg azonban egy felbomló világ zegzúgos útkereséséből s dekadenciájából táplálkozó eszméivel, hamis ideáljaival szemben.

Szocialista műveltségesszményünkkel elő akarjuk segíteni ifjúságunk szerves kapcsolódását a múlt minden igazi értékéhez, de ugyanakkor a jövővel való optimista szembenézését is, hogy kikerülhesse a „modern” polgári szemléletmód csak „jelenbe” ágyazottságát. Célként tűzzük eléje érzelmi élete gazdagságának, differenciáltságának kifejlesztését szemben az alantosság-érzékliség-hajhászással, amely szükségszerűen vezet az érzelmi élet elerőtlenedéséhez, megkérgesedéséhez. Meggyőződésükké akarjuk tenni azt, hogy ha az embernek nincsennek céljai, nem tud eszményekért lelkesedni, ha élete nem ágyazódik mélyen bele a társadalom egész vérkeringésébe, ha tevékenységével nem ennek építését, embertársai javát szolgálja, nem lehet boldog, s előbb-utóbb áldozata lesz a lényegteleniség, a feleslegesség érzésének, az ösztönök

⁷ V. P. TUGARINOV: *O CennocTyah zszizny i kulturali*. (Az élet és a kultúra értékeiről) Leningrád. 1960. 8. old.; 12. old.

játékának, a pillanatnyi, felszínes örömök kergetésének, az üres, céltalan, tartalmatlan életnek. Ezért kell műveltségesszéményünket részletesen kidolgozni, hogy a kommunista emberideál kérdésében ne csak az általános marxista alapelveket tudjuk ifjúságunk elé tűzni, hanem a helyes, szocialista életvezetés mindennapi kérdéseire is tudjunk választ adni.

Műveltségesszéményünk kidolgozása harci eszköz a két rendszer nemzetközi küzdelmében is. Ahogy a marxizmusra is ráfogták a revizionista gondolkodók, hogy kidobta a filozófiából és az erkölcsből az ideálokat, s a pusztán empirizmus és prakticismus rendszerévé vált, ugyanígy szocialista iskolareformunkról is több eltorzított, helytelen nézet kering a kapitalista országokban, mintha mostani reformunkkal iskolai nevelésünket a szűk napi prakticismus és utilitarizmus felé toltuk volna el. A szocialista műveltségesszéménynek is — többek között — bizonyító érvnek kell lennie amellett, hogy éppen napjaink iskolareformja, s általában a szocialista kulturális élet lépcsőről-lépésre visz közelebb bennünket a sokoldalúan képzett, aktív, alkotó, újítószerű emberideálunk megvalósítása felé.

II.

Műveltségesszéményünk tartalmának részletes meghatározása céljából két fő problémára igyekezünk választ keresni: 1. Milyen jegyekben nyilvánul meg az igazi szocialista műveltség, tehát milyen lelki sajátosságokat jelent? 2. Mire teszi képessé, milyen feladatokra fegyverzi fel ez a műveltség az egyént? Elsősorban a pozitív jegyek kibontására törekszünk, de ahol célunkat elősegíti, és a sajátosságok jobb megértését szolgálja, ott azt is megmutatjuk, milyen veszéllyel jár e tulajdonságok hiánya, mennyire problematikusá teszi az egész műveltség pozitív értékelését.

1. A művelt szocialista embert elsősorban értelmese s tudata valóságtükrözésének mélysége és pontossága jellemzi, az, hogy milyen mélyen képes felfogni, megérteni, kifejezni és alkotásaiban felhasználni a valóság törvényszerűségeit. A marxista pszichológia kimutatta, hogy ez a mélység és pontosság csak kis mértékben függ az egyén öröklött fiziológiai adottságaitól, az érzékszervi analizátorok érzékenységétől, sokkal inkább az egyént egyedi életében érintő környezeti, nevelő hatásoktól. Ezek gyakori ismétlődése kifejleszti a valóságtükrözéshez szükséges legfontosabb pszichológiai funkciókat: az érzékelés és észlelés pontosságát, a figyelem összpontosításának vagy éppen megosztásának képességét, a sokirányú, de az élet egyes területein el is mélyült, tartós és aktív érdeklődést, az emlékezetbe vésés, megtartás és felidézés funkcióját, a reprodukív vagy alkotó képzelet működtetését, s természetesen mindezekre épülve a gondolkodás képességét, az ismeretek új területen való alkalmazásában a jártasságot stb. De e valóságtükrözés függ az egyén érzelmi életének gazdagságától, differenciáltságától, a célratörő, erős, edzett akaratától és a cselekvő és munkavégző képességtől. Éppen a marxista pszichológia előbb ismertetett álláspontja tölti el optimizmussal egész művelődési koncepciónk, hiszen jól tudjuk, hogy minden egészséges testi feltételekkel rendelkező ember megfelelő társadalmi környezetben az egyes tevékenységi területek gyakorlása útján megszerezheti az igazi műveltségnek ezt az alapvető feltételét, a tudat pontos és mély valóságtükrözésének képességét.

Az igazi szocialista műveltség másik döntő fontosságú jegye: a világnézeti tisztázottság, az egyetlen haladó világnézet, a marxizmus—leninizmus rendező szerepe.

Ez a világnézet biztosítja, hogy az ember valóságról szerzett ismeretei, műveltsége legkülönbözőbb elemei egységes, szerves, egymásba épülő egésszé fejlődjenek. Ez a világnézet áthatja a műveltség minden mozzanatát, és rendet teremti ezek véletlen halmazában. Példaként elég, ha éppen az anyagi és szellemi kultúra összefüggésének bonyolultságára vagy a szellemi kultúra alapra visszaható, aktív jellegére utalunk, amelyek csak egy egységes tudományos világnézet alapján érthetők meg. Enélkül az ismereteket egységes életképpé, egymásba épülő rendszerre szervező világnézet nélkül nincs igazi műveltség.

Elsősorban a világnézet biztosítja az egyén értékelő képességét is, melyről később bővebben beszélünk. Az értékek társadalmi sorrendjének és rendszerének ismeretében megfelelő tudományos világnézet segítségével értékeli az egyén saját élete eseményeit, a valóság eléje került javait, értékeit, saját vágyait és törekvéseit, és ennek segítségével tud közöttük választani. Ez a haladó világnézet kapcsolja össze osztálya törekvéseivel, és ez teszi lehetővé, hogy az egyén felismerje osztálya és a társadalmi közösség érdekeit, s az értékek közösségi vonatkozásait az egyéni elé tudja helyezni.

Világnézete alapján lesz tehát az egyén tudatos vállalkozója a progresszív társadalmi küzdelmeknek. A világnézet juttatja el az embert ahhoz, hogy helyét a világban megfelelően megtalálhassa, felismerhesse a társadalmi fejlődés szükségszerű tendenciáját, vállalni tudja a társadalmi fejlődésért való küzdelmet és — értékelve saját képességeit és életirányát — megkereshesse a legalkalmasabb helyet az értékek teremtésének társadalmi folyamatában; és ilyen értékeket létre is tudjon hozni.

Ha a világnézet bármely funkcióját vizsgálom is, azonnal nyilvánvalóvá lesz, hogy ma már ezt a szerepet csak az egyetlen haladó, tudományos (a tudományok fejlődésével állandóan továbbfejlődő) világnézet: a dialektikus materializmus tudja elvégezni.

Az igazi műveltség elengedhetetlen sajátossága a reális szemlélet, az élet összefüggéseinek valóságnak megfelelő felismerése. Már pedig az idealista világnézet éppen a valóságnak ezt a természetes, materialis egységét, összefüggését bontja fel, és önkényesen — az objektív összefüggések torz tükrözésének eredményeként — fejetetejére állítja a dolgokat. Látszólag létrehoz az egyén ismeretei, tapasztalatai között egy „rendet”, bizonyos önkényes kiinduló pontból összeállított összefüggést, de ez elfedi a valóságos összefüggéseket, s végső fokon illuzórikus élethez, nagy konfliktusokhoz, tudománytalansághoz — s mondjuk ki nyíltan —, nem igazi műveltséghez vezet.

A világnézetnek ezt az egyén műveltségében játszott sokoldalú funkcióját figyelembe véve érthetjük meg, miért tekintjük iskolai munkánk központi feladatának a világnézeti nevelést. Ez nem kívülről az anyagra ráerőszakolt általánosítást jelent, hanem éppen az anyagi világ különböző szaktudományok által felismert belső törvényszerűségeinek az összefoglalását, általánosítását. Emiatt a mi világnézeti nevelésünk nem akadályozza, hanem éppen elmélyíti a tudományos képzést, amennyiben a részismeretek egységbe foglalását, dialektikus összefüggésük mélységét mutatja meg.

A szocialista műveltség harmadik jellemző vonása az egyén ismereteinek, érdeklődésének, érzésvilágának, sőt — mondhatjuk — egész lelki életének gazdagsága, sok-

oldalúsága és harmóniája. Az értékek sokoldalú rendszerét kielégítő kulturális alkotásokat csak az ilyen műveltségű ember tudja létrehozni, de csak az ilyen sokoldalú műveltségű ember tudja magáévá tenni, megérteni és alkalmazni is.

Mit jelent a szocialista műveltségnek ez az arányossága, sokoldalúsága és harmóniája? Jelenti elsősorban az *egyén ismeretei és gondolkodó készsége* közötti megfelelő arányt, dialektikus összefüggést. Előbb a gondolkodási képesség, illetve összetevői, a különböző készségek nevelésével kapcsolatban már tettünk erről említést. Az igazán művelt ember elképzelhetetlen az élet alapvető kérdéseinek általános és egy területének részletekig elmélyült, szakszerű, szilárd ismerete nélkül. De ugyanakkor a művelt emberre az is jellemző, hogy nem terheli túl emlékezetét felesleges, szükségtelen ismeretekkel.

Vizsont ugyanígy elképzelhetetlen szocialista műveltség a gondolkodási képesség, az általánosítási, összehasonlítási, meghatározási, következtetési stb. készségek kialakulása nélkül. Minden igaz, elmélyült ismeret a gondolkodási képesség eredménye, viszont lehetetlen pl. magasabb következtetési eredményekre jutni előzőleg megszerzett szilárd ismeretek nélkül. Ugyanakkor maga a gondolkodási, megismerési folyamat a legbiztosabb eszköze a gondolkodási képesség, jártasság és készségek kialakításának. Ime a dialektikus kapcsolat e lelki jelenségek között és ezen az összefüggésen alapszik a gondolkodásfejlesztés legfőbb módszere: az ellenőrzött önálló gondolkodtatás is.

A szocialista műveltség harmonikusságának másik megnyilvánulása az *egyén ismerete, cselekvése és magatartása* közötti összhang.

E felfogás legnagyobb jelentőségének azt tartjuk — és ennek igen lényeges további következményei vannak —, hogy nem igazolja a csak szemlélődő tudást kultúrának. Az igazi műveltség elvi feltétele az ismeretek összekapcsolása a tettel. Joffre DUMAZEDIER-t a „*Peuple et Culture*” francia munkás kulturális szervezet elnökét idézem e gondolattal kapcsolatban:

„Az eleven kultúra ... nem a mindennapi élet toldaléka, ez maga a mindennapi élet, valamennyi kiterjedésében. Az ismereteket köti össze a tettel elvei és értékei által. Ez az egység pedig lényeges. Egyedül ez különbözteti meg a tudást és a kultúrát. Az igazi kultúra nem korlátozódik a fogalmak és eszmék szférájába. Választ és cselekszik.”⁸

DUMAZEDIER helyesen ismerte fel, hogy az igazi művelt emberre a z ismeretek és a cselekvés egysége a jellemző, s ez döntő ismérv. Mert sem a tudás nélküli cselekvés, sem az „üres”, „hiábavaló” tudás (a társadalom hasznára történő cselekvés nélkül) nem tekinthető kultúrának.

De idézhettük volna GOETHÉT is, aki azt írta: „Nem elegendő tudni, alkalmazni is kell; nem elég akarni, cselekedni is kell.” S amikor GOETHÉT és DUMAZEDIER-t idézzük, ezzel azt is bizonyítani szeretnénk, hogy az igazi műveltségnek ez a sajátossága nemcsak a szocialista műveltségtermény nélkülözhetetlen eleme. Lényegileg minden feltörekvő korszak ezt követeli a saját emberétől. A szocialista társadalom az előző művelődéseméleti koncepciókból ezt az igazi értéket átveszi, a magáévá teszi és továbbfejleszti. Már nemcsak az ismeret és tett egységéről, hanem az egész emberi lelkiműködés összhangja-

⁸ Joffre DUMAZEDIER: *Contenu de l'éducation des adultes. L'éducation des adultes.* (Paris, Unesco 1952.) 43. l.

ként a meggyőződés és cselekvés egységéről beszél. SZABÓ Ervin határozott megfogalmazásában: „Minden meggyőződés annyit ér, amennyit hirdetője belőle a maga cselekvésével valóra vált.”⁹

Itt tehát az egyén belső meggyőződésének és cselekedeteinek, magatartásának a feltétlen összhangjáról van szó. A burzsoá erkölcsben az élet súlyos belső ellentmondásai következeként sok embernél egy ezzel éppen ellenkező magatartás, a belső lényeg eltakarása s egy kedvezőbb látszat előtérbe állítása vált szokássá. Nagyon érdekesen és vegytiszta formában jelentkezik ez a kettősség már *La Bruyère*-nél: „Az udvariasság — írja — nem jelent mindig egyszersmind jóságot, háládatosságot, kedvességet, de legalább a látszatát kell hogy adja ezeknek. Udvariasság az, ha az ember külsőleg olyannak mutatkozik, mint amilyennek bensőleg valóban lennie kellene.”¹⁰

A művelt szocialista ember sokoldalúságáról, lelki élete és cselekedetei belső harmóniájáról beszélve kell megemlékeznünk a magatartása kulturáltságáról, esztétikusságáról is. Ezek a tulajdonságok a művelt embernek nem valami külső járuléka, hanem személyiségének szerves tartozékai, lelki életének harmóniáját tükröző megnyilvánulások. „Az ember legyen szép — mondja Asztrov doktor a Ványa bácsiban —, legyen szép mindenben, arcbán, ruhában, lélekben, gondolatban.” A szocialista emberre még fokozottabban érvényes ez. A szépség ebben a vonatkozásban a lélek belső rendezettségével harmóniában levő külső megjelenés: az esztétikailag ápolt haj, test, a ruházat gondozottsága; a személyiség adekvát kifejeződése testtartásban, mimikában, beszédben, írásban; a társasérintkezésben a figyelmesség, szolgálatkészség, udvariasság és ügyesség; a munka, lakás, szabadidő és társaság esztétikai alakításában, a szórakozásban, az igazi művészet iránti befogadóképességben jelentkező jó ízlés; s végül az ilyen jellemvonások, mint a becsületesség, fegyelmezettség, következetesség, igazságosság stb.¹¹ A művelt magatartás-formák készsége s a kulturált szokások tehát mindenképpen hozzátartoznak az új típusú, szocialista emberhez, személyiségének elmaradhatatlan velejárói.

A szocialista műveltség az elmondottakon túlmenően még minden egyes embertől a sokoldalúság, a viszonylagos emberi teljesítés megvalósítását is követeli. Arra készíti a dolgozókat, hogy ne elégedjenek meg a termelésben betöltött szerepükhöz szükséges szakmai ismeretekkel és készségekkel, hanem tevékenységüket (így egész emberi egyéniségüket) egészítsék ki a kétkézi, illetve értelmiségi munka sokszor a szakmai tevékenységgel nem érintkező területeivel is. A műveltség eszménye tehát a hivatáshoz szükséges képességek és jártasságok domináló szerepe mellett az egyéniség mindenoldalú fejlettsége, tehát a szakműveltség és általános műveltség egyensúlya.

Ennek a sokoldalúságnak a megvalósítása már az iskolában megkezdődik, hiszen a tantárgyi sokféleség és különösen a most meginduló politéchnikai képzés ennek rendkívül kedvező feltételét teremti meg. De az iskolai képzés után a népművelésnek is éppen ezen a területen adódik egy állandó, „sajátos”

⁹ SZABÓ Ervin: Műveltség és kultúra. SZABÓ Ervin könyvtártudományi cikkei és tanulmányai. Bp. 1959, 602. old.

¹⁰ LA BRUYÈRE: Les Caractères. 350. 32. p.

¹¹ K. TOMASCHEVSKY: Die Erziehung zu gepflegten Lebensformen. Pädagogik, 1953. 376.

feladata, hogy a dolgozó embernek ezt a mindenirányú fejlődését elősegítse, felkeltve iránta érdeklődését és megteremtve a megvalósítás lehetőségeit is. Ennek az „aktív pihenésnek” dolgozóink mindennapi életében való meghonosítása modern szocialista társadalmunk egyik legsürgetőbb művelődési feladata.

A művelt ember jellemének sokoldalúsága azt az eszményt is jelenti, hogy *az egyén eléri a társadalmilag megkívánt arányos fejlettséget fizikai, intellektuális, erkölcsi, esztétikai és politechnikai téren egyaránt.* Tehát egyetlen területen sem marad korlátozott képességű, miközben természetesen bizonyos területeken kiemelkedően fejlett lesz. Ez az arányosság és sokoldalúság a szocialista műveltség eszménye. Nem lehet művelődési ideálunk pl. az a tudós, akinek az erkölcsisége torz, sem az a sportember — még ha olimpikon is —, aki a társadalmilag megkívánt intellektuális és esztétikai műveltséggel nem rendelkezik. És most kell belevinni a köztudatba azt is, hogy műveltség eszményünk természetes joggal tartalmazza mint követelményt a politechnikai készség fejlettségét is. Nem jelenti ez természetesen — hiszen a mai modern világban ez teljességgel lehetetlen is — a polihisztorság visszatérését, de megszünteti az embereknek (főleg értelmiségi embereknek) azt a szellemi és különösen gyakorlati félkarúságát, amely eddig jellemző volt. A politechnikai képzés az általános technikai alapelemek, alapvető készségeken túl egy gyakorlati fizikai munkaterületen a munkavégzéshez szükséges ismeretek, készségek és gyakorlati jártasságok elsajátítását csaknem szakmunkási fokon fogja biztosítani. Természetesen ez a fejlődés nem fogja a műveltséget az egyoldalú természettudományi ismeretek felé sem eltolni, hiszen az egyoldalúság ebben az irányban is káros lennie.

Ezzel a problémával kapcsolatban igen tanulságos EHRENBURGNak egy cikke, mely az Élet és Irodalom 1959. dec. 24-i számában jelent meg magyarul „Válasz egy levélre” címmel. Egy tanárjelöltnek egyoldalú technikai műveltségű vőlegényére vonatkozó panaszára válaszol. Cikke végső konzekvenciája — többek között — így hangzik: „Az egyoldalú fejlődés nem biztosítja a kulturális színvonalat; a fejlődés az egzakt tudományok s a technika területén, s a tudatlanság a társadalmi problémákban a társadalmat sorvadásba vagy katasztrófa szélére juttatja. Senki sem állíthatja, hogy akkor, amikor Hitler hatalomra került, Németország technikai szempontból elmaradt ország lett volna. De amikor hiányzik az érzelmek kultúrája, a szociális haladás és a tudomány fejlődése nem győzhet az erkölcs durvasága felett.”¹²

Meg kell világítanunk e harmónia harmadik vonatkozását, megnyilvánulását is. A szocialista műveltség ugyanis a teljes lelki élet pszichológiai értelemben vett harmóniáját is jelenti — azaz — mint SZABÓ ERVIN mondja —: „az értelmi, az érzelmi és a cselekvő erők legmagasabb kiképzését és összhangját.” „Nem igazán művelt az — teszi hozzá — aki bármennyit tud is, megismerései mégsem hatották át érzelmi énjét. Aki bár tudja, hogy mi a jó és mi a rossz, pro foro interno (a lelke mélyén) mégsem foglalt megingathatatlanul és rettenthetetlenül állást a jó mellett.”

Az igazi műveltség (természetes) belső lelki harmóniájára vonatkozó követeléseinket mi sem fogalmazhattuk volna meg tisztábban, mint ő tette: „A tudás, az érzés, az akarás egybeforrása. Megismerni mindent, *kiválogatni a*

¹² EHRENBURG: Válasz egy levélre. Élet és Irodalom. 1959. dec. 24. sz. 21. old.

legjobbát, hinni benne, a szeretet erejével és heroikus elszántsággal megvalósítani belőle minden nap minden lehetőt!"¹³

Láthatóan az itt jelzett harmónián nem statikus lelki önelégültséget értünk. A szocialista műveltség leki harmóniája *d i n a m i k u s h a r m ó n i a*, olyan, amelyet éppen a világ egyre mélyebb megismerésére, feltárására irányuló vágy, a társadalmi és egyéni szükségletek egyre teljesebb kielégítéséhez a megfelelő feltételek megteremtésére való törekvés, a saját emberség, a tudás tökéletesítését kívánó igény hajt állandó megújulásra, magasabb harmónia felé.

A szocialista műveltségelméletében az egyéniség sokoldalúságának és harmóniájának követelése az egyik legalapvetőbb tartalmi elem. Mi sem bizonyítja ezt jobban, mint az, hogy *ha pl. ez a harmónia, akár magában a lelki életben, akár ezt tükrözve a magatartásban fellazul, azonnal baj van a műveltséggel, természetességével, funkciójával.*

Legplasztikusabb példája ennek a *s z n o b s á g*. Jelentése — eredetileg — még a polgári társadalomban megfogalmazódott: a sokoldalúan tájékozódott, művelt polgár róttá meg vele azt a kispolgári magatartást, amely — bár látszatra, külsőleg a művelt élet pózát vette magára — a műveltség lényegéig, gondolati és funkcionális tartalmáig nem volt képes eljutni.

Ez a magamutogatás, pózolás, műveltebbnek látszás még mai életünkben is itt kísért. Árulkodó jele a másoktól ellesett, közhelyszerű „vélemény”-nyilvánítás, „kultúrhalandzsa” pl. a festmények „gyönyörű távlati hatásáról”, költemények „zeneiségéről”, „a megragadó kifejezésekről.” Néhány mondat után tisztában vagyunk vele: semmi köze a képzőművészet sajátos valóság-ábrázolásához és a sznob lakását bizonyosan édeskés, hatásvadász giccek ékesítik, nem érti a költészet lényegét, a megformálás, zeneiség mély tartalmi és eszmei mondanivalót kifejező funkcióját. Hányszor találkozunk még az „olvasás” pózában tetszelgő „könyvmolyokkal”, akik egyik könyvet a másik után „olvassák” ki, de annyi időt se hagynak maguknak, hogy egy kicsit elgondolkozzanak az olvasottakon, magukon, hogy sajátjukká tegyék a láttakat, hallottakat. Felszínes, mások előtt tetszelgő külsőséggé, látszattá vált náluk az élet egyik legnagyobb kincse: az olvasás segítségével történő önművelés.

Mi ennek az előidézője, oka? A lelki élet igazi, természetes harmóniájának a megbomlása. A világnézeti alapú értékelő és gondolkodási képesség hiánya, amelynek következtében az egyén elveszti szeme elől természetes helyét az életben, fellazul reális önértékelése, többnek, értékesebbnek hiszi magát és másokkal is ezt igyekszik elfogadtatni. És ettől kezdve uralkodik életén ez a látszat s még a művelődés is elveszti benne természetes funkcióját. Önmagáért, a többnek látszásért lesz, nem az élet tartalmasabbá, értékesebbé tételéért.

Nagyon fontos tehát megjegyezni, amit SZABÓ ERVIN így fogalmazott meg: „Az igazi műveltség . . . követelményei elsősorban nem is az intellektuális, hanem a morális és szociális szférában vannak.”¹⁴

Ha az igazi kultúra — mint előbb láttuk — mindig közvetítés, emberek közötti kapcsolat, *szocialista szempontból művelt embernek is csak azt tarthatjuk*

¹³ SZABÓ ERVIN: Műveltség és kultúra. Könyvtártudományi cikkei és tanulmányai c. kötet. (Bp. 1959.) 602. old.

¹⁴ U. o.

akiben él a közösségi felelősség tudata, a társadalom szolgálata szükségességének érzése, aki egyéni érdekét alá tudja rendelni a közösség érdekének, aki lelkiismereti felelősséget érez a másik emberért, annak segítéséért, alakításáért. A valóban szocialista műveltségű író pl. az, akit nemcsak a „műve” érdekel, hanem annak emberi, társadalmi hatása is, az a kapcsolat, melyet létrehoz, alakít az emberek között. Ezért értékesebb az építőn bíráló, az igazsághoz mindig ragaszkodó emberi magatartás is, mint az opportunistaé, aki egyéni szempontjait, saját előnyét s nem a közösség fejlesztését s igazságát tartja a szeme előtt.

Ahogy a kultúra egészének egyik legfontosabb vonása ez a közvetítő, emberek közötti kapcsolatot teremtő jelleg; úgy a szocialista műveltségű egyén jellemének is igen lényeges vonása lesz szemléletének, életstílusának ez a közösségi jellege. Magában kell, hogy egyesítse ez a másik ember ügyeivel, gondjával, sorsával való figyelmes törődést, a társadalmi szervezetben végzett önzetlen munkát, maga körül a közösségek (család, munkahely stb.) gondos kiépítéséig, szolgáltatáig mindazt, ami az igazán művelt embert társas kapcsolataiban jellemzi.

Az ember a társadalomban örökölt, s rá kívülről ható kulturális javak összességéből lehetőségei (tehát a szociális helyzete által teremtett alkalmai), képességei és teljesítménye szerint sajátít el bizonyos mennyiséget (mely emiatt egyénenként különböző mélységű és kiterjedésű), és mivel önművelését is sajátos hajlamai, rátermettsége és érdeklődése irányában végzi, ezért az igazán művelt ember egyúttal bizonyos egyéni irányban fejlett személyiség is. Azt jelenti ez, hogy a művelt ember nem az elsajátított művelődési javak egyszerű összegeződése, hanem e javaknak — főleg az egyén képzelőereje, világnézete, fiziológiai adottságai által történő — sajátos, szubjektív egysége, rendeződése, feldolgozása. Egyik zeneileg fejlett, másik a díszítőművészet terén, harmadik a technikai tervezés vagy éppen a testi erő, kitartás terén. Tehát a kultúra mély elsajátítása egyéniséget teremt, és éppen ez a különleges, sajátos képességekkel, készségekkel rendelkező egyéniség jelenti az igazi értéket a közösség, a társadalom számára is.

A személyiségnek ez az egyéni, ebben a vonatkozásban ismétелhetetlen beállítottsága azonban e szubjektív vonással ellentétes sajátosságokkal dialektikus egységben alkotja a lélek műveltségét, az igazi egyéniséget.

Láttuk: minden ember úgy szerzi műveltségét, hogy a társadalmi múltból örökölt kulturális javakat sajátítja el, dolgozza fel saját egyéniségének megfelelően. Egy-egy történelmi időszak minden embere azonban — a szervezett iskolai oktatás következtében — nagyjából azonos művelődési anyagot tesz magávéá. Ezért a megszerzett műveltség a személyiséget történetien meghatározottá is teszi. Hozzásegíti, hogy eligazodhassék abban az objektív szellemi környezetben, amelybe beleszületett. Kialakít egy közös műveltségi tartalmat egy-egy kor legkülönbözőbb egyéniségeiben és minden egyénben egyúttal tudatosítja kultúrája gyökereit, történeti, emberi kapcsolatait. Éppen ezen a területen van különös jelentősége a haladó hagyományok ápolásának, közkinccsé tételének, hiszen a társadalom tagjaiban ezek segítségével létrehozott közös műveltségi tartalom lesz a nemzeti sajátosságoknak is a legfőbb forrása.

Ez a történeti meghatározottság másrészt azt is jelenti, hogy minden kor emberének a műveltségét a saját korának megfelelő szemléleti alapon kell

értékelnie. Más volt a rabszolga társadalom művelt embere, mint a polgári társadalomé. Az emberiség a műveltség más-más fokán állt az emberré válás óta az őskultúra és a civilizált társadalmak különböző formáiban, tehát az egyének műveltségének vagy műveletlenségének a színvonalát is csak az adott történelmi fok kulturális nivójához viszonyítva állapíthatjuk meg.

Tudjuk, hogy a kultúra lényegében osztály-jellegű társadalmi jelenség. Emiatt az osztálytársadalmakban sohasem lehet egységes, hanem az alapvetően szemben álló osztályok érdekeinek megfelelően megosztott. Az egyes osztály-kultúrák művelődési javai jelentik azt a közvetlen kulturális környezetet, amelyben az egyén felnő, amelyből elsődlegesen merít, amelyből az egyéniségét alakító legmélyebb benyomásait szerzi. Ebből kifolyólag az elsajátított *művelődési javak összessége az egyén műveltségének határozott osztályjellegét is ad, valami azonos tartalmat osztálya többi tagjai műveltségével*. Ennek kialakításában a tudatos elemeken kívül nagy szerepe van a mindennapi létfeltételek hatására a környezetről „ösztönösen kialakult társadalmi érzelmek, hangulatok, élmények, szokások, gondolatok; illúziók”¹⁵ formájában megfogalmazódó és továbböröklődő osztálytapasztalatnak. Legfőbb tartalmi jegye a környezet egyes osztályaival, embercsoportjaival, ezek alkotásaival, nézeteivel szemben megnyilvánuló rokon- vagy ellenszenv, gyűlölet vagy bizalom.

Ezt az ösztönösen kialakult osztálymeghatározottságot a további művelődés — mégpedig már legtöbbször tudatos hatással — vagy erősítheti (az eddigi elmosódottabb osztálytendenciákat határozottan körvonalazott ideológiává fejlesztve) olyan nevelőmunkával, olyan művelődési javak elsajátításával, melyek eszmeisége azzal azonos osztálytartalmú, vagy gyengítheti, elhalványíthatja, sőt ellenkező tartalmúvá is fordíthatja, ha a tudatos nevelői munka s művelődési javak is az ellenséges osztály érdekeinek tükrözői. Ez utóbbi eset történt a kapitalista társadalomban igen sokszor azokkal a munkás- és parasztszármazású emberekkel, akik az egyéni felkapaszkodás útját járva „felküzdötték” magukat a „magasabb” — legtöbbször az uralkodó osztályokat kiszolgáló — értelmiségi munkakörökbe, és az állam felsőbb fokú hivatalos iskoláiban nevelődve a „magasabb” munkakörrel járó új környezet ideológiai hatására elvesztették az osztályukhoz tartozás tudatát és az ebből következő társadalmi felelősséget.

A szocialista társadalom kultúrája ebből a szempontból a feltörekvő osztályok, a dolgozó nép osztálytudatára épít, azt erősíti a haladó kultúra igazi értéket jelentő s társadalmi szempontból is az emberi felszabadulás szükségessége felé mutató alkotásainak az eszmeiségével. Ez a tudat az uralkodó osztályok fokozatos felszámolása után, az osztályok eltűnésével osztálytársadalmi tudattá szélesül, és harmonikusan beleépül az új közös kultúrának az egyénekben egységes szocialista tudatot létrehozó eszmeiségébe.

A műveltség osztályjellegű meghatározottsága után vissza kell térnünk egy pillanatra a történelmi meghatározottság problémájára. Ez ugyanis az egyén műveltségének nemcsak egy közös múltba, hagyományokba — most már tudjuk, hogy az osztálytársadalmakban főleg közös osztályhagyományokba — való gyökerezettségét jelenti, hanem azt a közös tudatot is, amely ismét első-sorban az azonos osztályhoz tartozókban a jelen társadalmi harcainak, közös küzdelmeinek a hatására alakult ki. A társadalmi haladásban, az új, szocialista

¹⁵ A marxista filozófia alapjai. Bp., 1959. 670. old.

társadalom építéséért folyó harcban ezt a közösségi tudatot a marxista etika erkölcsmeghatározó jelentőségűnek tartja.

A hazai környezetben elsajátított művelődési javak az osztályjellegű eszmei tartalom mellett magukon viselik a nemzet történelmi sorsa által kifejlesztett sajátos nemzeti vonásokat is, így ez a kultúra a nemzet minden tagjának egyéni műveltségét nemcsak történeti- és osztály-, hanem nemzeti jellegűen is meghatározottá teszi. Kialakít bennük valami közöst: jellemvonásokban, ízlésben, érzelmi jellegben stb., amiben különböznek az egy nemzethez tartozók minden más nemzet tagjaitól. Ezek a sajátosságok is sok nem tudatos pszichikai elemből tevődnek össze, emiatt nagyfokú szilárdsággal tűnnek ki. Rá kell világítanunk arra is, milyen fontos feladat e sajátosságok pozitív, progresszív elemeinek az elválasztása a reakciós, főleg az uralkodó osztályok nemzeti tudatából öröklő maradt jegyeiktől.

A művelődési javak nemcsak a nemzeti határokon belül, hanem nemzetközi méretű kapcsolatokat is létesítenek az emberek között. Ebből természetesen következik, hogy a szocialista egyéni műveltsége nemzetközi jellegű, internacionalista meghatározottságú is lesz. A szocialista műveltség az egész emberiség eddigi haladó művelődési értékéhez kapcsolódik, azt fejleszti tovább — közösségi érzése pl. a különböző nemzetek dolgozó tömegeinek nemzetközi szolidaritásává és kölcsönös segítségére szélesedik —, és egész gondolkodásán uralkodik annak a felismerő tudata, hogy az uralomra törő és a szocialista társadalmakban már uralmon is levő munkásosztálynak a történelmi hivatása egyrészt az elnyomott nemzetek önállósításának világméretű győzelemre juttatása, másrészt a dolgozó emberek szabad társadalmának — a szocialista társadalomnak a felépítése. Ez a nemzetközi méretű értékelés minden szocialista műveltségű ember tudatát át kell hogy hassa, tehát ez a műveltség nemcsak nemzetközi eredetű, hanem tevékenységében internacionalista hatékonyságú és szemléletében ugyanilyen távlatú is kell hogy legyen.

A művelt tudatnak ezek a meghatározottságai képezik az alapját a szocialista hazafiasság és proletárnemzetköziség érzésének, a szocialista ember egyik jelentős pozitív jellemvonásának. Kialakítása — főleg, de nem kizárólag a humán jellegű művelődési javak — történelem, irodalom, nyelvek, művészetek tanulmányozása által a modern szocialista iskola egyik kiemelkedő feladata lesz.

Szocialista műveltségeszmenyünk még egy igen fontos jegyről kell beszélnünk, mely a haladó polgári koncepciónak is szerves része volt, — az *egyéni műveltségének nyitottságáról*.

Azt jelenti ez, hogy az igazán művelt ember sohase érezheti tudását, egyéniségét lezártnak, befejezettnek, így a műveltség egyik legállandóbb jegye az aktivitás és erőfeszítés a műveltség még további kiegészítésére, fejlesztésére. Ez abból ered, hogy aki egyszer a kultúrába belekóstol — és minél jobban belekóstol, annál inkább — soha sem érezheti magát elég műveltnek, mindig tudja, látja, mit kell még elsajátítania, létrehoznia, magában alakítania. Ezért tekinti Kiss Árpád ezt a lelki tulajdonságot olyannak, amelyet már a műveltség megalapozása közben az általános iskolákban ki kell alakítani az egyénben:

„A műveltség — úgy, ahogy kívánatos elérni bármilyen szinten — törekvés is, dinamikus mozgató tényező, amelyben benne rejlik önmaga folytonos

kiegészítésének igyekezete. . . . Az alpműveltséget nyújtó iskolának az egész emberre kell úgy hatnia, hogy kifejlessze benne az érzékenységet a magasabbrendű iránt, a készséget arra, hogy folytonos áldozatvállalással keresse a felmerülő problémák jó megoldását a nagyobb ellenállás irányában. Nem nehéz tehát az alpműveltség nélkülözhetetlen állandó jegyének éppen a műveltségre való törekvést megadni.”¹⁶

Ezekhez a gondolatokhoz annyit kell hozzátenni, hogy ez az aktív jelleg a kultúra, mint tevékenység mindhárom területére érvényes. Meg kell hogy nyilvánuljon a kultúra alkotásának, elsajátításának és terjesztésének folyamatában is. A művelt ember tehát aktív erőfeszítést tesz arra, hogy magát állandóan továbbképezze, hogy az általa művelt életterületen mindig újat, mindig értékesebbet alkosson, s hogy a műveltséget állandóan terjessze azok között, akiknek még nem volt módjukban azzal szoros kapcsolatba kerülni.

Az elmondottakból — különösen e legutóbb említett sajátosságból — logikus következtetés vezet az egyén műveltsége nyitottságának még egy nagyon fontos következményéhez — ahhoz, hogy állandóan fejlődő, előretörő állapotban kell lennie, különben feltétlenül megindul visszafejlődése. Az egyén műveltsége nem a művelődési javaknak egyszersmindenkorra történt haszonbérbe vétele, nem mondhatjuk, hogy mindig, minden további nélkül megvan és rendelkezésre áll az egyénnek.¹⁷ A műveltség, ha állandó önműveléssel továbbtáplálják, folyamatos fejlődés, kivirágzás, gazdagodás, sokoldalúbbá válás stádiumába kerül. Viszont, ha továbbfejlesztéséről elfelejtkezünk, nem marad meg elért legmagasabb szintjénél, hanem a fokozatos felejtés miatt egyre veszít erejéből, érzékenységből, hatóképességéből és végső soron minimálisra csökkenhet. A művelt ember olyan csónakos, aki a folyón felfelé evez, de mihelyt abbahagyja az evezést, visszacsodörja az ár kiindulási helyére vagy annál is messzebb! A műveltségnek ez az állandóan előretörő mozgásban tartása a szellemi élet egyik legfontosabb alapelve.

Az állandó önművelés természetesen k o m o l y e r ő f e s z í t é s t követel az egyéntől, de ezt nem lehet és nem érdemes kikerülni, „megtakarítani”, mert éppen ez az erőfeszítés, az elért részeredmény, annak tudata, hogy ma ismét több lettem, mint tegnap voltam, adja az életörömet és azt az optimista látást, hogy holnap is több, gazdagabb, teljesebb ember lehetek, mint ma voltam.

Mivel ismét olyan ismertető jegynél vagyunk, amely a műveltség alapvető komponense, ennek a sajátosságnak a hiánya is azonnal jelzi, ha valami baj van az egyén műveltségével. Ennek a tünete, ha valaki megelégszik a látszatokkal, a kész, könnyű formákkal, közhelyekkel, s mindenben szenzációt, „divatot” keres. Éppen ezért egyszerre, mélyebb erőfeszítések, saját hozzájárulások, komolyan végzett munka nélkül akar behatolni a mai élet bonyolultabb világába, így abban is csak a felszínig jut el, saját magához idomítja, vulgarizálja a jelenségeket, anélkül, hogy észrevenné, hogy ezt teszi.

Mivel az ilyen ember a nehézségeket, az önálló gondolkodást kikerüli, soha sem ismerheti meg igazából sem ismeretei, képességei határait, sem a

¹⁶ Kiss Árpád: Általános műveltség és iskola. Tanulmányok a neveléstudomány köréből. (Budapest, 1958.) 144—145. l.

¹⁷ Ld. Franz Pöggeler: Einführung in die Andragogik. Grundfragen der Erwachsenenbildung. Düsseldorf, 1957. 12. s.

természet, társadalom és kultúra még igen sok kutatni-keresni valót magában rejtő mélyebb, ismeretlen lényegét. Emiatt tud a megrekedt műveltségű ember olyan hamar önelégültségbe, másokkal szembeni vállveregetésbe s nemtörődomségbe átesni. Ettől a veszélytől az elmélyült iskolai és iskolán kívüli nevelésnek kell társadalmunkat megóvnia.

Gyakran találkozunk olyan emberrel — fentebb utaltunk is példaként a sznobra —, akinél ugyan nem teljesen hiányzik a művelődésre való törekvés, tehát a nyitottság, mégis azt érezzük, nincs minden rendjén műveltségében, mert az önművelésre való törekvés nem megfelelő formában van meg nála. Vagy egyéni adottságai vagy helytelen szokásai, de legtöbbször éppen a megfelelően ki nem fejlődött gondolkodó képesség és világnézet hiányában önmaga művelése az ismeretek mennyiségi felhalmozásánál megreked, s nem válik minőségi szintűvé, az egész egyéniséget áthatóvá, formálóvá.

Ennek következtében — mint láttuk — az ilyen ember műveltségének „nyitottsága” hamar zártsággá válik, míg az igazi művelt ember a csúcására állított kúp egyre táguló térfogatához hasonlít.

Ha a műveltségnek ezt a jegyét jelentőségének megfelelő súllyal vesszük figyelembe, észrevehetjük, hogy gyakran még az ún. „műveltebb rétegek” egyéneinél sincs minden rendjén. Találunk közöttük gyakran olyanokat, akik 20—30 évvel ezelőtt valóban tartalmas műveltségre tettek szert, azonban még ma is ebből a régi szinten megrekedt műveltségből akarnak élni. Megőrzik, tárolják a kultúrát, de nem építik tovább magukban, s nem vetik bele magukat napjaik modern társadalmi és szellemi küzdelmeibe, amelyeknek a tanulsága alapján objektíven a társadalmi kultúrát, szubjektíven saját műveltségüket tudnák továbbfejleszteni.

2. Összefoglaltuk a szocialista műveltségesszmény legfőbb sajátosságait. Következő sorainkban arra keresünk választ, *mire teszi képessé, milyen feladatokra és milyen lelki sajátosságokkal fegyverzi fel az egyént a műveltség.*

Az igazi műveltség az egyén számára először is gondolkodó készséget, s mint Jean CHÂTEAU helyesen megjegyzi „*m e g é r t e n i t u d á s t*” jelent.

Mit követel a művelt egyéniségtől ez a megérteni tudás? Azt, hogy fejlőd-jék ki az a képessége, hogy végig tudja gondolni az emberi megismerés eddigi útját, hogy meg tudja érteni, értékelni tudja a mások eredményeit. Hogy képes legyen elemezni a különböző helyzeteket, s problémákat felismerni ott, ahol a műveletlen semmit sem lát.

Ez a megérteni tudás különösen elmélyíti a művelt ember számára az emberek világát. Ez tesz ismerőssé számára mindent, ami emberi, ezért tudja magát beleélni minden életkorú, minden szociális helyzetű ember problémáiba. A műveltségnek erre a szerepére BELINSZKIJ hívta fel a figyelmet:

„Az ember értelmes és öntudatos lény... „*Homo sum, nihil mihi alienum humani puto*”. „Ember vagyok és semmiféle emberit sem tartok magamtól idegennek.” Minél mélyebb egy ember természete és minél fejlettebb az ember, annál emberibb ember, és annál inkább megért mindent, ami emberi...: a gyermeket, a fiatalembert, a férfit, az aggastyánt és a nőt; nem kell, hogy egyszerre fiatalembert, férfi és aggastyánt legyen; elég ha felvillan előtte a jelenség érzése, máris reagál rá öntudatlanul, és megérti azt.”¹⁸

¹⁸ BELINSZKIJ: Válogatott pedagógiai művek. Bp., Akadémiai K., 1953., 50. l.

A szocialista műveltségben nem jelenthet ez elvszerűtlen „mindent-megértést” és megbocsátást. Ha meg is értem a szocialista együttlét alapvető szabályai ellen vétők cselekedetét, magatartásuk lelki háttérét, meg mégsem bocsáthatom, hiszen itt a közösség, a többi ember közös, magasabbrendű érdeke követeli tőlem az értékelő, bíráló ítéletet. Másrészt az igazi szocialista műveltségben ez a megérteni tudás szoros kapcsolatban jelentkezik az alkotó képességgel, és a helyzetek, problémák alkotó szellemű megértését, elemző képességét jelenti, amely természetesen vezet a megértett problémák szükségzerű, cselekvő megoldásához.

A megérteni tudás sajátosságából a művelt ember újabb képessége, az alkalmazkodó képesség következik. A művelt ember tudja, hogy a világ megismerésének folyamata végtelen, így a világról alkotott képének is folyton módosulnia kell, az újra és újra szerzett ismeretek alapján. Tehát a művelt ember soha sem hajlíthatatlan, a műveltség jó értelemben vett alkalmazkodó képességet is jelent. Nem elvtelenséget, nem nézeteink következtelen feladását, hanem azt, hogy az életben adódó különböző helyzetekhez alkalmazkodni tudunk, éppen egyéniségünk sokoldalúságából kifolyólag. Ezzel kapcsolatban LENIN megkülönböztetését igen fontosnak tartjuk: „Minden opportunistá jellegzetes tulajdonsága az alkalmazkodó képesség, de nem minden alkalmazkodó képesség opportunizmus!”¹⁹

A hétköznapi életben a művelt embernek ez a „megérteni” és „alkalmazkodni” tudása ilyen „apróságokban” nyilvánul meg pl., hogy nem ordítatja rádióját, mert az másokat zavar; tiszteltben tartja mások nézetét, és udvarias, tolakodástól mentes formát talál sajátja közlésére; alkalmazkodik a különböző környezet, emberek, közösségek szokásaihoz, „beleilleszkedik” mások gondolat- és érzésvilágába, és így megértve igyekszik alakítani őket stb.

Elsősorban a szocialista műveltség világnézeti rendezettségéből és még több más sajátosságából következik az egyénnek az a képessége, amit „értékelni tudásnak” szoktunk nevezni. Az élet tele van igazi és hamis értékekkel. Az utóbbiak — mivel a legtöbbször kisebb erőfeszítéssel, könnyebben elérhetők — még kíváncsiak is. A szocialista embernek rendelkeznie kell azzal a képességgel, hogy differenciálni tudjon a különböző szintű értékek között, és legyen ereje, kitartása — még ha nagyobb erőfeszítést követel is — az igazi értékeket kínáló úton járni.

De hogyan juthat el ehhez a képességhez? Elsősorban úgy, ha kialakítjuk benne a különböző értékek és állértékek ismeretét, megmutatjuk ezek egymáshoz való viszonyát, s ha felruházzuk azzal a világnézettel, eszmeiséggel, amely az adott helyzet konkrét elemzése alapján képessé teszi őt arra, hogy felismerje az értékek rangsorát; a számára és a közösség számára legfontosabb, leginkább építő értékeket, és választani tudjon közöttük.

Vajon felkészítjük-e erre megfelelően az ifjúságot? Egyet kell értenünk TUGARINOV professzorral, aki hiányosnak ítéli ebben a tekintetben nevelő munkánkat.

„Az ifjúság tanulmányozza a marxista filozófiát. Ez utóbbi oktatása eddig mindenekelőtt arra irányult, hogy felfegyverezze az ifjúságot tudományos világnézettel, tudományos módszertant adjon a kezébe, hogy helyesen tudjon hozzáfogni a természet törvényeinek, a természettudomány legújabb

¹⁹ Lenin művei (Bp. 1953.) 33. k. 23. o.

eredményeinek tanulmányozásához, hogy helyesen értse meg a történelmi fejlődés általános törvényeit, a szocializmus, kommunizmus építésének folyamatait. Röviden szólva ez az oktatás elsősorban a filozófia elméleti funkcióinak feltárására irányult. Ez jó, de nem elegendő. Keveset tanítjuk az ifjúságot arra, hogyan kell élnie, keveset magyarázzuk, milyenek a szocialista élet elvei és normái, mi ennek az életnek az értelme, nem tanítjuk eléggé értékelni és érteni az eszmék magasabb értékét, amely eszmék pedig az élet szocialista módjának alapját alkotják. Másképpen szólva: nem fejlesztjük eléggé a marxista filozófia erkölcsi funkcióit.”²⁰

E magas eszmeiség nélkül pedig belső bizonytalanság támad az egyénben. Nem tud pontosan eligazodni az életben, nem tud valóban modern, a XX. sz. eszméiben, harcaiban benne élő, annak differenciált belső mozgását megértő művelt ember lenni. Ezért kell nekünk pedagógiai szempontból ez alapokat továbbépítenünk az értékek, eszmények részletes kibontása, megismertetése felé.

A megérteni, alkalmazkodni és értékelni tudásból a szocialista műveltség még egy — dialektikus ellentétben megnyilvánuló — jegyére kell következtenünk, a *s z e r e t n i é s k ü z d e n i t u d á s r a*. A polgári humanizmus ennek csak az első jegyét hangsúlyozta. Jean CHÂTEAU pl. ezt mondja:

„Van az általános műveltségnek egy másik arcúlat is, amit gyakran háttérbe szorítanak: és ez a szeretni tudás. Duhamel mondta egy alkalommal, hogy az előtt, aki szeretni tud, mindennek vonzó bája van. És kétségtelen, hogy ezt kiküszöbölve az emberekből, egy bizonyos formájú általános műveltség száraz szívű intellektuelleket nevelne.”²¹

Meg kell állapítanunk, hogy így szeretni mindent, ami emberi, egyrészt olyan általánosan humánus, hogy ebben a nagy általánosságban már elveszti konkrét tartalmát, és — lényegében elfelejtkezve a kialakult osztálytársadalmi helyzetről — álhumanizmushoz vezet. Nem más, mint az uralkodó osztály érdekeit fedő hamis ideológia. Ez már ROUSSEAU óta anakronizmus, már ő felismerte, hogy az emberi tulajdonságok szabad kifejelesztése a magántulajdon elleni küzdelmet követeli, mert az osztálytársadalmi helyzet végső konzekvenciáiban az ember sokoldalú fejlődésének a gátja.

JEAN CHÂTEAU megállapítását tehát így kell kiegészítenünk: Szeretni mindent, ami emberi, de harcolni mindennel szemben, ami megakadályozza az emberben az emberi sajátosságok, képességek szabad, mindenoldalú kibontakozását. És így jutunk el a szeretet és gyűlölet, a megértés és harc dialektikus kapcsolatáig: a *s z o c i a l i s t a h u m a n i z m u s i g*.

Ez a dialektikus belső ellentmondás töltötte el pl. LENIN gondolkodását, amikor a „Nagyoroszok nemzeti büszkeségéről” c. híres cikkében arról írt, hogy „telve vagyunk a nemzeti büszkeség érzésével... a nagyorosz nép iránt, mely bebizonyította, hogy a szabadságért és szocializmusért folyó harc nagyszerű példáit tudja adni az emberiségnek... de éppen ezért különösen gyűlöljük saját rabszolga múltunkat.” GORKIJ is éppen ezt a harcosszocialista humanizmust szerette LENINben. ROMAIN ROLANDnak így írt egy levelében LENINről:

²⁰ V. P. TUGARINOV: O cennosztyah zsziznyi i kulturi. (Az élet és a kultúra értékeiről) Leningrád. 1960. 12. o.

²¹ CHÂTEAU, J.: Que faut-il entendre par culture générale? (Mit értünk általános műveltség?) L'Éducation Nationale, Paris 1958., No. 19. 3. p.

„... agyát felőrölte a boldogtalan étellel szembeni gyűlölet, a titkos, lelke mélyén rejtőző részvét az emberek iránt. Én tudom, hogy ő az embereket szerette, nem pedig az eszméket, tudja ön azt, hogyan gyúrta, alakította az eszméket, ha a nép érdeke azt megkövetelte... Én különösen gyengéden és mélyen szerettem őt azért, mert gyűlölte a szenvedést, mert engesztelhetetlenül gyűlölt mindent, ami megnyomorítja az embert.”²²

A művelődési javak elsajátítása ezt a szocialista humanizmust kell hogy — végső soron — kialakítsa az egyéneknben, hiszen ebben egyesülnek mindazok a sajátosságok, amelyeket fentebb a megérteni — szeretni — alkalmazkodni tudásról, az osztály és nemzeti jellegről elmondottunk.

Az igazi szocialista műveltség (az élet bármely területén: tehát akár a fizikai termelő, akár a szellemi munkában) alkotni tudást, eredetít, újat létrehozni tudást is jelent! Mondottuk, hogy a műveltség az ismeret és tett egysége. Tehát minden ismeret műveltséggé válásának feltétele az alkotni tudás. Kialakulásának természetes feltétele, hogy az ember a múlt kulturális javainak elsajátítása közben kifejlessze a maga alkotó energiáit, sajátos egyéniségét, speciális képességeit, készségeit, és ugyanakkor az emberi kultúra hagyományos ismeretével is fel legyen vértézve. Az így kialakult képességek és ismeretek birtokában azután az egyén műveltsége az új értékek alkotásának igen lényeges tartalmi jegyével is ki tud bővílni.

Az igazi szocialista műveltség — mint láttuk — képessé teszi az egyént az emberiség eddig megtett útja s mai problémái megértésére; a közösséghez, embertársakhoz való alkalmazkodásra; az élet értékeivel való élésre s az életben való eligazodásra; a szeretet és gyűlölet szocialista humanizmusára; új értékek alkotó létrehozására; így felöleli az élet teljességét.

Befejezésül még egy olyan gondolatra kell felhívni a figyelmet, melynek csíráit ugyan már a görög filozófiában megtalálhattuk, amely azonban napjainkig utopisztikus ábránd maradt, s csak most válik valósággá. ARISZTOTELÉSZ mondta, hogy munkát azért végzünk, hogy azután tartalmasan pihenhessünk, szünetelhessünk. Ez a „diagogé” az ő felfogása szerint nem üres henylés, tétlen kényelem, hanem a lelki szükségletek kielégítésére irányuló tevékenység. Gondolataiból ennyit hasznos magnak tartunk, ezzel fő vonalában egyet is érthetünk. Szerintünk a munka maga is az életet örömmel megtöltő tényező, hiszen tétlen ember sohasem lehet boldog, de a szabadidő, a pihenés jogát és jelentőségét is ismerjük. A kommunizmus építése folyamán az automatizálás és a technika rohamos fejlődése mind több szabadidőt biztosít az ember számára, és ennek egyre nagyobb lesz a jelentősége is. Az egyén lelki arculata, gazdagsága döntően azon is fog múlni, miképpen tölti el a szabadidejét. Az igazi szocialista műveltség, melynek egyes vonásait és sajátosságait fentebb vázoltuk, az embert arra is képessé teszi, hogy a szabadidőt tartalmasan, önmaga szórakozva-nevelésével használhassa fel.

²² Gorkij levelét a Népszabadság 1959. dec. 25. sz. 9. o. idézte.

МАТЯШ ДУРКО: СОЦИАЛИСТИЧЕСКОЕ ВОСПИТАНИЕ И ЧЕЛОВЕЧЕСКИЙ ИДЕАЛ

Автор в введении старается охарактеризовать специально социалистическое образование. Затем он разъясняет, какими чертами и душевными способностями должен располагать социалистическо-коммунистический человек будущего, чтобы он соответствовал требованиям идеалу социалистического образования. Главной задачей воспитания он считает создание динамической личности, которая стоит на почве диалектического материализма, имеет многостороннее образование и объединяет в себе знания, действие и поведение в гармоническом единстве.

MÁTYÁS DURKÓ: SOCIALIST ERUDITION AND HUMAN IDEAL

The author endeavours to characterise the specifically socialist erudition. Then he analyses the traits and the mental properties that should characterise the socialist-communist Man of the future in compliance with the requirements of socialist cultural ideal. The task of education is to develop a dynamical personality who firmly stands on the ideology of dialectical materialism, is versatile in several fields and in whom knowledge, action and attitude are in harmony.